

ЛЕВІН Олег Леонідович,
*доцент кафедри кафедри
міжнародних відносин та
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат історичних наук, доцент*

МОВА КИЇВСЬКОЇ РУСІ: ІСТОРИЧНИЙ ЕКСКУРС

Розглядаючи мовні проблеми в Київській Русі, слід чітко розрізняти два рівні функціонування мови в давньоруському суспільстві – діалектний і літературний.

У Київській Русі існували дві форми усної мови (усне народне та усне літературне, тобто «спільні діалекти» для багатьох верств населення і дві писемно-літературні мови- давньокиївська (давньоруська) і церковнослов'янська.

Про стан і особливості давньоруського мовлення ніяких прямих свідчень ми не маємо, бо ніхто це не міг зафіксувати. Не залишилось і описів особливостей той народної мови. Про це можна міркувати лише на основі писемних пам'яток, але при встановленні часу появи окремих діалектних рис за давніми писемними текстами треба бути дуже обережним і ставиться до них критично. Адже до нас дійшли писемні пам'ятки, починаючи з другої половини XI ст., тобто через сто років після прийняття християнства.

Крім того, час фіксації в писемних текстах певного діалектного явища можна було б вважати й часом виникнення в живому народному мовленні лише в тому разі, якби давньо київські книжники мали своїм завданням стежити за появою нових рис та особливостей у народних діалектах й обов'язково використовувати їх у писемній мові.

Насправді ж усе було навпаки: книжники свідомо уникали будь-яких простомовних народних рис, бо керувалися офіційною настановою про те, що живе народне мовлення не слід допускати у священні книги – це вважалося блюзнірством (святотатством).

Розрив між літературною і народно-діалектною мовами в епоху Середньовіччя був дуже істотним, і про це слід пам'ятати. Тому не можна, наприклад, цитувати уривок з «Повісті минулих літ» або зі «Слова про Ігорів похід, написаних тодішньою літературною мовою з багатьма церковнослов'янськими рисами, і на тій підставі, що вона не схожа на сучасну українську мову, робити висновок, нібито ніякої української мови в той час ще не було. Але вона існувала в усному, народно розмовному варіанті.

При обстеженні церковнослов'янських пам'яток XI ст. і пізніших, таких як Остромирове Євангеліє 1056-1057 рр., Збірники Святослава 1073 і 1076 рр., Архангельське Євангеліє 1072 р. та інших книг київського походження, створених церковнослов'янською мовою, знаходимо десятки й сотні прикладів відбиття мовних рис, характерних для живої української мови.

Чимало притаманних українській мові морфологічних особливостей було виражено в місцевих словах, таких як багатъє, багно, гай, глечик, гребля, жадати, жито, зоря, кожух, криниця, лазня, оболонь, полонина, тулитися, ховатися, яр та чимало інших.

Рубіж XI-XII ст. можна умовно визнати часом завершення формування української мови і початком нового етапу її історії, коли вона в розмовному варіанті народу вже набула в основному всіх притаманних їй мовних рис. Такий висновок збігається і з поглядами українських мовознавців XIX – першої половини XX ст. на час виникнення української мови. Наприклад П. Житецький ще в 1876 р. дійшов висновку, що система голосних звуків української мови визначилася вже у XII-XIII ст. На думку О. Потебні, українська мова за часів Київської Русі вже існувала.

Учений всесвітнього рівня академік А. Кримський, дослідивши величезний матеріал, категорично твердив, що жива українська мова XI ст. «стоїть посеред східного слов'янства цілком уже відокремлена» [1]. Для всієї території Київської Русі спільними були дві літературні мови – церковнослов'янська і давньокиївська.

Церковнослов'янська мова за походженням – старослов'янська. Ця мова прийшла до нас разом із священними книгами після прийняття християнства і стала мовою православної церкви, освіти і культури. На східнослов'янському ґрунті ця мова зазнала впливу місцевих народних говорів і стала помітно відрізнятися від староболгарської мови. Але вона не змінила своєї суті. Вона залишилася спільною мовою всіх православних.

Усі державні й світські культурні функції на всій території Київської Русі виконувала давньокиївська (давньоруська) писемно-літературна мова. Вона виникла на основі місцевих мовних традицій, фольклору, суспільно-політичної практики за зразками мови слов'ян. Це – мова збірника законів «Руська правда», літопису «Повість минулих літ» та інші.

На жаль, починаючи з Указа Петра I від 20 грудня 1720 року про заборону друкування всіх церковних книг на українській мові і до 1991 року, коли Україна стала незалежною, продовжувався наступ на нашу мову, історію, традиції. І тільки зараз, незважаючи на війну з росією, наша країна продовжує мовні традиції Київської Русі.

Список використаних джерел:

1. Шахматов О., Кримський А. Нариси з історії української мови та хрестоматія з пам'ятників письменської староукраїнщини XI-XVIII ст. Київ, 1924. С. 107.